

Tots tres han traspassat sense poder veure ni preveure la realització dels seus ideals.

Llurs cossos, embolcallats tots tres amb la bandera sagrada de la pàtria, deuen estremir-se de goig dintre els sepulcres. Que siguin aquestes notes com una corona de llorer que avui posem els metges catalans d'ara damunt llurs tombes.

* * *

Tota campanya nacional comporta una sèrie d'esforços individuals des de cadascun dels camps de les diverses activitats; tota labor catalanitzadora és, de fet, una arma política; el treball pacient i constant de Josep Maria Roca en els nostres arxius, i les seves obres, de remarcable erudició, foren una aportació valuosa a l'obra gegantina de la nostra renaixença. El seu fullet *La medicina catalana en temps del rei Martí*, en el qual palesa el grau de liberalisme dels nostres reis i dels nostres costums—quan Catalunya es regia a si mateixa—, constitueix quasibé un pamflet contra la dominació borbònica, contra aquells reis com Ferran setè (que abans de poder exercir la medicina exigia als nostres avis un reconeixement de què el poble no és arbitre per canviar les formes de govern i altres disposicions vexatòries, de les quals ja hem parlat en un nombre anterior del nostre Butlletí) i com Alfons tretzè, el qual, en una sessió memorable del claustre universitari de Barcelona, digué que les opinions dels catedràtics devien estar supeditades al poder reial (paraules que féu gravar en una làpida que fou col·locada, per humiliació nostra, en el paranímf de la Universitat).

Josep Maria Roca no es limità, però, a regirar arxius, sinó que es llençà valentment a la lluita política, tot constituint-se en paladí de la nostra causa des de les rengleres de la Unió Catalanista.

El doctor Robert fou, dels tres, el que més actuà dins el camp polític, sense abandonar, però, les activitats científiques. Molts són encara els metges que recorden el seu mestratge des de la càtedra de la Facultat, i la seva conferència donada a l'Ateneu Barcelonès parlant de l'índex cefàlic dels catalans i que motivà una forta protesta dels elements espanyolistes, protesta que encara perdura, car en una de les darreres sessions del Parlament s'esmentà altra volta d'una manera pejorativa aquesta pretesa diferència racial.

Home d'una serena equanimitat, gran cavaller, gran patriota, sabé en tot moment mantenir el to que calia i lluitar a voltes contra el corrent de les masses i contra el principi d'autoritat, com ho prova la seva època d'alcalde de Barcelona, durant la qual es produí el cèlebre tancament de caixes, que constitueix la primera resistència, la primera reacció violenta de l'esperit català contra l'unitarisme de l'Estat.

Ell tingué la virtut de dur al carrer el nostre plet, que fins aleshores havia actuat tímidament per les acadèmies i Jocs florals, i el sabé mantenir, sense tómer totes les conseqüències.